

Doc. dr Milan Počuča

Pravni fakultet Univerziteta Privredna Akademija Novi Sad

Pregledni naučni rad

UDK 347.627.2:340.5

RAZVOD BRAKA U UPOREDNOM PRAVU

U radu su prikazana rešenja instituta razvoda braka u nekoliko evropskih država. Može se konstatovati, da je u većini država devedesetih godina prošlog veka izvršena reforma porodičnog zakonodavstva. Pravci u kojima su izvršene reforme liberalizovale su uslove i postupak razvoda braka. Krivica, kao uslov za razvod braka, i dalje je prisutan u određenom broju evropskih zemalja, ali u tim zemljama prisutan je mešoviti sistem razvoda braka. Pored krivice, brak se, može razvesti i zbog neslaganja naravi, poremećenih bračnih odnosa. Većina evropski država razlikuje dva načina na koji se brak može razvesti, a to je po zahtevu – tužbi jednog bračnog partnera ili na osnovu sporazuma bračnih partnera. Pored brzog načina za prestanak braka, sporazumni razvod braka je rasprostranjen i iz razloga njegove ekonomičnosti. Sporazumni razvod braka je jeftiniji od skupih sudskih postupaka. Razvod braka možemo razlikovati i prema organu pred kojim se sprovodi. Odnosno pored sudskog razvoda braka, prisutan je i administrativni razvod braka. Tako Rusija i Danska poznaju administrativnu registraciju razvoda braka, a koja podrazumeva sporazum bračnih partnera. Embrione administrativnog razvoda braka nalazimo i u engleskom pravu.

Ključne reči: razvod, brak, krivica, sporazum.

I – Uvod

Jedna od najpoznatijih definicija braka nastala još u Starom Rimu od pravnika i filozofa Herenijusa Modestina, glasi: „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio“ odnosno prema prevodu dr. Obrada Stanojević: „Brak je odnos muža i žene, zajednica svih oblika života, ustanova božanskog i ljudskog prava.“¹

Na ovoj definiciji braka, nastaloj u rimskom pravu, kolevci savremenog civilnog prava, kasnije su se razvile, u savremenim pravu, definicije braka. Tako možemo naći definicije braka, u engleskoj porodičnopravnoj literaturi: „Brak je dobrovoljna zajednica jednog muškarca i jedne žene, koja isključuje sve druge“.² Takođe srećemo i stav, da je brak „dozvola za stvaranje dece, kao način kreacije legitimnih naslednika“.³

Francusko pravo, što se pripisuje Buržoaskoj revoluciji iz 1804. godine, brak shvata kao ugovor kojim muškarac i žena ostvaruju međusobnu zajednicu koju zakon sankcioniše i koju mogu raskinuti svojom voljom.⁴ Takođe, pod tim pojmom se podrazumevaju svi odnosi koji nastaju između jednog muškarca i jedne žene prihvatanjem zakonskih pravila od bračnih drugova – sa pravima i obavezama koje im pripadaju.⁵

Rimokatolička crkva u svom Corpus juris canonici, brak određuje kao: savez kojim muž i žena uspostavljaju zajednicu života koja je usmerena prema dobru supružnika i prema rađanju i vaspitavanju dece i određuje jedinstvo bračnog ugovora i sakramenta.⁶

¹ Herenijus Modestinus, Herennius Modestinus, D.23,2,1, iz Rimsko pravo, dr. Obrad Stanojević, Dosije, Beograd, 1997., str. 146; +89

² Cases Hyde v. Hyde and Woodhouse, B. Jonathan Herring, Famalz Law, Exter College Oxford University, Second edition,2004., str. 34

³ B. Hoggett, D. Pearl, E. Cooke, P. Bates, Family Law and Societu, London, Butterworths, 2003.;

⁴ Marcel Ferdinand Planiol iz Obiteljsko pravo, M. Alinčić, D. Hrbar, D. Jakovac-Lozić, A. Korać-Graovac, treće dopunjeno i izmenjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb, 2007.;

⁵ Francis Lemeunier, Droit civil, Editions J. Delmas et Cie, Paris, Le Mariage, D1;

⁶ Can. 1055 §1. The matrimonial covenant, by which a man and a woman establish between themselves a partnership of the whole of life and which is ordered by its nature to the good of the spouses and the procreation and education of offspring, has been raised by Christ the Lord to the dignity of a sacrament between the baptized. §2. For this reason, a valid matrimonial contract cannot exist between the baptized without it being by that fact a sacrament. Corpus juris canonici, Kodeks kanonskog prava Rimokatoličke crkve, proglašen 1917, a stupio je na snagu u 1918., <http://www.vatican.va/archive/ITA0276/-INDEX.HTM>;

Srpska pravoslavna crkva u Bračnim pravilima, paragrafom 1, određuje, da je brak sveta tajna kojom se dva lica raznoga pola, na način propisan Crkvom, vezuju doživotnom duhovnom i telesnom vezom, radi potpune životne zajednice i rađanja i vaspitanja dece.⁷

Šerijetsko pravo, brak definiše kao čvrstu vezu zdrave ljudske prirode koja ima za cilj potomstvo, krepkost i udaljenje od razvrata i sklad muške snage i ženske slabosti. Brak ostvarije društveni interesa, očuvanje ljudskog roda, spas od moralne anarhije, spas od raznih bolesti i duševni mir i zadovoljstvo.

Institucija braka nije samo pojam u pravnoj nauci, obzirom da je, iz navedenih definicija, njegova prevashodna funkcija ostvarivanje potomstva, stvaranje naslednika porodičnih materijalnih i moralnih vrednosti, a šire posmatrano i produžetak ljudske rase. Zbog toga je brak većita filozofska zagoneta, i stalna sociološka i psihološka razmatranja.

Prema Kantu, brak je zajednica dve osobe različitog pola radi posedovanje seksualnih atributa partnera.⁸

Među sociolozima nalazimo definiciju braka, kao prirodnu (polnu) i društvenu vezu osoba suprotnog pola, istorijski promenljivu u pogledu oblika (heterizam, promiskuitet, grupni brak, poligamijski i monogamijski brak), u pogledu forme (neformalni, faktički, crkveni, građanski ..) i u pogledu funkcije (emotivne, poslen, psihičke, socijalne, duhovne, ekonomske ..).⁹

Brak je, prema iznetom, društveno korisna institucija, koju sačinjavaju muškarac i žena, sa ciljom zajedničkog života i rađanja i odgajanje potomaka, novih članova društvene zajednice. Pravo priznaje samo onaj brak zasnovan u skladu sa propisima date države. Brak poslovno i pravno sposobni žena i muškarac dobrovoljno zasnivaju u zakonom propisanim uslovima. Brak mogu zasnovati i poslovno nesposobna lica, ali pod uslovima propisanim zakonom.

Brak je instiucija koja se zasniva sa neogreničenim trajanjem, sve dok ne nastupi smrt jednog bračnog partnera. Smrt je prirodan način prestanka braka, koji se i zasniva sa ciljem, da traje „dok ih smrt ne rastavi“.

Međutim u životu se mnoge stvari ne mogu planirati, nastupe događaji koje nismo mogli planirati, nismo ih želeli, alo dogode se. Tako i zasnovani brak može postati „životna greška“, postaje zajednica života kakvu jedan ili oba partner nisu očekivali, nisu želeli.

⁷ Paragraf 1 Bračnih pravila Srpske pravoslavne crkve, <http://www.rastko.rs/bogoslovlje/bracna-pravila/index.html>;

⁸ B.I. Kant, *Metaphysics of Morals*, Cambridge University Press, 1996., str.62, i *Lectures on Ethics*, str. 167, iz Igor Primorac, *Etika i seks*, Beograd, 2007., str. 100;

⁹ Mirko Mladenović, *Osnovi sociologije porodice*, Beograd, 1984., str. 29;

U takvim situacijama, za partnere postaju dve mogućnosti; nastaviti život u lošoj zajednici, ili takvu zajednicu raskinuti pravno i faktički. U prvoj situaciji nastavak zajedničkog života može biti uslovljeno nepostojanjem zakonskih pretpostavki da se brak raskine, a brak može opstati i zbog moralnih, socioloških razloga sa potisnutim nezadovoljstvom partnera. Bračnu zajednicu, koja nije ispunila njihova očekivanja, partneri mogu prekinuti pravnom institucijom razvodom braka, kao jednom od načina prestanka braka.

Postoji i treći način prestanka braka, a to je poništaj braka, jer prilikom zaključenja braka nisu bili ispunjeni zakonom propisani uslovi.

Smrt je prirodan način prestanka braka, i na ovakav model okončanja zajednice života uobličene u brak, po pravilu, ne možemo svojom voljom uticati. Suprotno tome, razvodom svesno partneri odlučuju o prestanku braka, oni žele da brak prestane. Ta želja može biti jednostrano izražena volja jednog bračnog partnera ili oba bračna partnera, da se brak okonča. Prestanak braka razvodom je sve prisutniji način prestanka braka. Sa razvojem civilizacije, emancipacijom žena sve je prisutniji i rašireniji razvod braka. Od 1980. do 2005. godine u zemljama Evropske unije broj razvoda brakova se povećao za 55%, a za isti period se smanjio broj sklopljenih brakova za 22,3%. Samo se u Španiji za vremenski period od 25 godina broja razvoda brakova povećao za 183%.¹⁰ U SAD brak je u dubljoj krizi, jer se tamo razvodi svaki drugi brak.¹¹ Ovo su zapanjujući i zabrinjavajući podaci obzirom, da je, u ne tako dalekoj prošlosti, prvoj polovini dvadesetog veka, u mnogim državama Evrope (posebno onim sa jakim uticajem katoličke crkve), razvod braka nije postojao kao način prestanka braka.

Prema psihološkim i sociološkim istraživanjima najčešći uzroci razvoda braka su: nezadovoljstvo, nepostojanje međusobne povezanosti bračnih partnera, doživljaj usamljenosti partnera u braku, odnosno međusobni odnos ne zadovoljava jednog ili oba partnera i to ih ometa da nastave dalju zajednicu života. Takođe razlozi su i takozvane letalne bolesti za brak, kao što su; preljuba, nasilje, prezir, poniženje, mržnja, nedogovoren disbalans moći, divergentan lični razvoj (alkoholizam, kocka, kriminal). Razvod je jedan od najstresnijih životnih događaja za pojedinca, odmah posle smrti drage osobe.

¹⁰ „Pres“ od 10. Oktobra 2007., iz Porodično pravo, Slobodan I. Panovov, Službeni glasnik, Beograd, 2008., fusnota 499;

¹¹ „Politika“ 28. april 2010. godine, članak „Razvod braka – Epidemija ugrožava Ameriku“;

Psihološkom i sociološkom pristupu razvodu braka neću se baviti, mada je to vrlo značajan aspekt ovog problema, zadržaću se na pravnom razmatranju razvoda braka, i to pravnom institutu razvod braka baviću se pristupom njegovor uporednog pregleda u nekoliko evropskih država.

II – Istorijat razvoda braka

Brak je mogao prestati razvodom još u starom veku. Pravo, da brak prekine razvodom pripadalo je samo mužu. A prvi uzroci zbog kojih je brak mogao razvesti, bili su: preljuba i neplodnost žene. U staroj Grčkoj muž je u slučaju neverstva i neplodnosti morao oterati ženu, ili mu je, ako to ne učini, pretio gubitak građanskih i političkih prava.¹² Takođe, i po osnivanju Rima razvod braka je bila privilegija muškaraca, a ovim pravom su se mogli koristiti zbog preljube, podmetanje tuđeg deteta, pijanstva, propremanje otrova. Kasnije, je pravo na razvod braka dobila i žena. Razvod - *divorcium* se u Rimu, mogao obaviti kroz dva oblika. Prvi je *repidium* – razvod po jednostranoj želji muža iz opravdanih razloga (*repuditium ex isuta causa*) ili bez opravdanih razloga (*repuditium sine isuta causa*).

Srednji vek (u Evropi) je pod jakim uticajem hrišćanstva, a taj uticaj se naročito ogledao u instituciji razvoda braka, koji je bio isključen ili dozvoljen u izuzetnim slučajevima. Jer, „ I reče: Zato ostaviće čovek oca svog i mater, i prilepiće se k ženi svojoj, i biće dvoje jedno telo. Tako nisu više dvoje, nego jedno telo; a šta je Bog sastavio čovek da ne rastavlja.“¹³ Katolička crkva ne dozvoljava razvod braka, a pravoslavna crkva dozvoljava razvod samo u slučaju preljube, i to je samo pravo muža. Vreme je pokazalo, da je ipak, brak zajednica dvoje ljudi (muškarca i žene) sa svom osobinama svojstvenim čoveku kao ljudskom biću, sa svim manama i vrlinama, te ljudi i u braku mogu činiti greške. Kao posledicu priznanja, da je brak ipak zajednica ljudi, a ne božja tvorevina, pravoslavna crkva je kasnije uvela i druge razloge za razvod braka, a katolička crkva je uvela mogućnost prestanka bračne zajednice pomoću: rastave od stola i postelje (*separatio quod toro ex menso*) i poništaja braka.

U protestanskim zemljama, kao što su: Danska, Norveška, Švedska i Engleska razvod braka je uveden tokom šesnestog i sedamnestog veka.

Shvatanje braka, kao svetovne institucije koja se ne može raskinuti voljom čoveka već samo voljom Božjom, prekinuto je

¹² D. Smiljanić, M. Mijušković; Drama braka i porodice, „Rad“, Beograd, 1965. Str. 112;

¹³ Prva knjiga Novog zaveta, Jevanđelje po Mateji, glava XIX , 5-6;

francuskom buržoaskom revolucijom. Tada je brak proglašen za običan građanski ugovor, i kao svaki ugovor i ovaj se može raskinuti – razvodom braka. Brak se mogao razvesti, po sporazumu partnera; takođe brak se mogao razvesti po volji samo jednog partnera zbog neslaganja naravi, a takođe i iz uzroka: osuda na kaznu zbog nečasnog dela, zločina, zlostavljanja i teške uvrede, naročito teške povrede pravila ponašanja, napuštanja jednog supruga od strane drugog ako je trajalo najmanje dve godine, napuštanje zemlje iz političkih razloga, duševno oboljenje i odsutnost koja je trajala pet godina). Građanskim zakonikom iz 1804. godine, uslovi za razvod braka se pooštravaju, da bi izmenama iz 1916. godine pravni institut razvoda braka bio ukinut.

Slobodniji pristup razvodu braka iz Buržoaske revolucije, ostavilo je veliki trag na zakonodavstva mnogih evropskih zemalja, a takođe i onih van evropskog kontinenta. Danas je razvod braka dozvoljen u većini zemalja, a izuzetci su one u kojim razvod nije dozvoljen.

U savremenim društvima oseća se tendencija stvaranja uslova, da se zajednica života zasnovana brakom može uvek raskinuti, ako jedan ili oba bračna partnera u toj zajednici osećaju nezadovoljstvo, međusobnu netrpeljivost, teskobu i slično. Tako karakteristika savremenog porodičnog prava je, da se povećava broj neskrivljenih brakorazvodnih uzroka, a uvodi se i sporazumni razvod braka.

U zavisnosti od načina na koji regulišu uslove zbog kojih se brak može razvesti, razlikujemo pravne sisteme po tome, da li se kao uslov za razvod braka traži krivica; ili zajedno egzistiraju razvod iz razloga krivice jednog partnera i razvod bez krivice; ili krivica nije potrebna. Savremena građanska prava razvijala su se u pravcu potpunog napuštanja skrivljenih brakorazvodnih uzroka, mada i dalje postoje pravni sistemi sa mešovitim brakorazvodnim uzrocima. Međutim, u teoriji možemo pronaći braniocce postojanja razvoda braka zbog krivice jednog partnera, jer bi napuštanje ovog razloga za razvod braka „duboko povredilo one naše građane koji cene integritet braka i ne žele da brak redukuju na ugovor neodređenog trajanja.“¹⁴

Tekovina savremenog građanskog prava uslovljena emancipacijom žena, njihovim sve većim uključivanjem u radne i upravljačke procese, kao i savremeni brži, dinamičniji način života, jeste i sporazumni raskid braka. I ovde postoje različita pravna rešenja. Tako nalazimo sisteme, prema kojima sporazumni razvod braka nije moguć od proteka određenog perioda po sklapanju braka – period čekanja (period razmišljanja). Takođe, postoji i razlika prema sadržini sporazuma o razvodu braka, da li se sporazumevaju samo o

¹⁴ Gledon Ana-Mari, *The Transformation of Family Law*, Chicago, London, The University of Chicago Press, 1996;

razvodu braka, ili je potrebno da sporazum sadrži i pitanja kojima regulišu staranje o deci, imovinski odnosi (izdržavanje, podela imovine i slično).

Devedesetih godina prošlog veka, preporučeno je od strane Evropske unije insistirano – porodično posredovanje.¹⁵ Porodično posredovanje, pre razvoda braka odnosno u postupku razvoda braka, uvode mnoga evropska zakonodavstva (Velika Britanija, Nemačka, Švajcarska, Belgija, Austrija, Rusija).

IV – Razvod braka u evropskim državama

Uporedno pravni prikaz razvoda braka u zemljama na evropskom kontinentu, započinje načinom na koji je ovaj pravni institut regulisan u pojedinim zemljama Evropske unije, kao i evropske država van EU.

4.1. Velika Britanija

Zakonom o reformi razvoda (Divorce Reform Act) iz 1969. godine izvršena je reforma razvoda braka u Velikoj Britaniji. Zakon o bračnim pitanjima (Matrimonial Causes Act) iz 1973. godine, preuzeo je Zakon o reformi. Reforme su nastavljene Zakonom o bračnim i porodičnim postupcima (Matrimonial and Family Proceeding Act) iz 1984. godine.

Tako, sada, u engleskom pravu uzrok za razvod braka je nepopravljiv slom braka. Slom braka postoji, odnosno partner koji traži razvod braka, mora da dokaže krivicu drugog partnera, te da je zbog toga nemoguće nastaviti dalju bračnu zajednicu. Krivica je preljuba, zbog koje je partneru, koji traži razvod, dalja bračna zajednica nepodnošljiva, zbog koje ne može dalje živeti sa preljubnikom, i ne živi minimum dve godine.

Brak se može razvesti, nepopravljiv slom braka postoji i u slučaju kada bračni partneri ne žive zajedni dve odnosno pet godina. U slučaju, kada ne žive zajedni dve godine, tuženi mora da se saglasi sa razvodom, a njegova saglasnost nije potrebna u slučaju odvojenosti života u trajanju od pet godina. U slučaju razvoda, zbog odvojenog života, postoji obaveza bračnih partnera da se dogovore o pitanju dece i imovinskim pitanjima. Ako se partneri ne dogovore o ovim pitanjima, sud može odbiti da razvede brak.

Zanimljiva je praksa sudova povodom razvoda braka, a koji predstavlja prelazak u administrativni postupak razvoda braka.

¹⁵ Preporuka Saveta Evrope No(98), Cilj porodičnog posredovanja jeste rešavanje konflikta u porodici, pomaganje boljoj komunikaciji u porodici, prijateljsko uređenje spornih odnosa, obezbeđivanje ličnih kontakata između roditelja i dece, socijalni i ekonomski aspekti razvoda, skraćivanje vremena rešavanja sporova;

Odnosno, braka se razvodi tako što službenik pregleda zahteve stranaka, odobrava navode koji podržavaju tužbu i predaje predmet sudiji na automatsko donošenje odluka. Može se reći, da je ovo jedna vrsta registracije razvoda.¹⁶

Zakonom o reformi razvoda, kasnije pretočen u Zakon o bračnim pitanjima postao je zajedno sa Zakonom o nasilju u porodice 1996. godine sastavni deo Zakona o porodičnom pravu (Family Law Act). Novina je u tome, što se uvode postupci sa ciljem očuvanja braka. To su postupak posredovanja, savetovanja i razmišljanja, kao i druge mere koje bi dovele do pomirenja ili bar do spasavanja odnosa, s ciljem da se odnosi nastave tako da štetan uticaj na stranke i njihovu decu bude smanjen.¹⁷

Prema Zakonu o porodičnom pravu nepopravljiv slom braka postoji, kada postoji izjava jednog bračnog partnera o tome, a sve pod uslovom da je prošla godinu dana od sklapanja braka, kao i da je prošao rok za razmišljanje i razmatranje.

4.2. Irska

U Irskoj, kao zemlji pod snažnim uticajem Katoličke crkve, hrišćanska dogma „dok nas smrt ne rastavi“ trajala je do kraja 1996. godine. Naime te godine je donet Zakon o porpdičnom pravu -Family Law (Divorce) Act koji predviđa mogućnost, da se brak razvede ali pod dosta ograničavajućim uslovima.

Uslovi za razvod braka propisani su članom 5, a to su: odvojeni život bračnih partnera u periodu od četiri godine, te da ne postoje nikakvi izgledi za pomirenje, odnosno uspostavljanje nove zajednice života između bračnih partnera.

Sud može odbiti zahtev za razvod braka, i pored ispunjavanja uslova, ako nije zadovoljan sporazumu o podeli imovine, koji treba da odgovara interesima dece i oba bračna druga. Ovo ovlašćenje sud ima na osnovu člana 5 stava 1 poc c, a u skladu sa članom 41 (3) 2 Ustava Republike Irska.

4.3. – Francuska

Francuski Građanski zakonik (Code civile), prema novelama od 1. januara 2005. godine poznaje četiri modela koje bračni partner/i mogu koristiti, ako odluče da razvodu braka. To su: sporazumni razvod braka, razvod braka na zahtev jednog bračnog partnera uz saglasnost

¹⁶ Michael Freeman; *The Family Law Act*, London, 1996., iz Goran Kovaček Stanić „Uporedno porodično pravo“, Univerzitet u Novom Sadu – Pravni fakultet, Novi Sad, 2002.;

¹⁷ Isto

drugog, razvod zbog poremećenih bračnih odnosa i razvod zbog krivice jednog bračnog partnera.

Šezdeset procenata brakova u Francuskoj razvedu se po modelu sporazumnog razvoda braka. Zahtev za sporazumni razvod braka podnose oba bračna partnera i nije potrebno da navode razlog zbog kojih žele da raskinu bračnu zajednicu, ali moraju predvideti nacrt sporazuma o pitanju dece i imovine (član 230 stav 1). Zahtev za sporazumni razvod braka ne može se podneti u roku od šest meseci od dana zaključenja braka (član 230 stav 3). Posle podnošenja zahteva sledi razgovor sudije sa svakim partnerom posebno, pa zajedno, zatim sledi period razmišljanja i usaglašavanja oko posledica razvoda (pitanje dece i imovine). Ako se sudija uveri, da je namera bračnih partnera da brak razvedu, dekretom (presudom) prihvata sporazumom o razvodu braka, kao i sporazum o pitanju dece i imovinskim odnosima. Takođe, sudija ima ovlašćenje da odbije zahtev za sporazumni razvod braka, ako utvrdi da se sporazumom ne štite dovoljno interesi dece ili jednog partnera.

Razvod braka na zahtev jednog bračnog partnera, a uz saglasnost drugog, postoji u onom slučaju, kada jedan od bračnih partnera podnese zahtev za razvod braka iz razloga koji potiču od oba bračna partnera i zbog kojih je nastavak bračne zajednice dalje nepodnošljiv. Ako drugi bračni partner pred sudijom ne osporava činjenice iz zahteva, sudija tada brak razvodi bez utvrđivanja na kom bračnom partneru je krivica za razvod.

Ako drugi bračni partner ne prizna činjenice iz zahteva za razvod braka jednog bračnog partnera, sudija ne razvodi brak.

Model razvoda braka po francuskom Code civile, je irazvod braka zbog poremećenih bračnih odnosa ili prema terminologiji iz Zakonika – razvod zbog produženog sloma zajedničkog života. Ovaj uslov za razvod braka nastupa, ako su bračni partneri živeli odvojeno šest godina, (član 237). Takođe ovaj uslov za razvod braka nastupa i zbog mentalne poremećenosti jednog bračnog partnera u periodu od šest godina, tako da ne postoji više zajednica života i ne postoje mogućnosti da se ona u budućnosti nastavi (član 238 stav 1). Međutim prema stavu 2, sudija može odbiti zahtev za razvod takvog braka, ako nađe da bi razvod imao ozbiljne posledice na bolest bračnog partnera. U zahtevu za razvod braka, supružnik koji traži razvod, mora naznačiti i način rešavanja pitanja dece i imovinskih odnosa. U slučaju, da drugi bračni partner dokaže, da bi razvod njega (zbog starosti ili dužine trajanja braka) ili decu doveo u izuzetno tešku materijalnu ili morlanu situaciju, sudija može odbiti razvod braka. Na odvojenost života može se pozvati samo bračni partner koji je prvi podneo zahtev za razvod braka – glavni zahtev. Drugi bračni partner može podneti kontra zahtev – protivtužbu za razvod braka, kojom se ističe krivica partnera

koji je podneo prvobitni zahtev. Sudija može prihvatiti kontrazahtev, odbaciti prvobitni zahtev, i dosuditi razvod na osnovu krivice partnera koji je podneo prvobitni zahtev (član 241).

Razvod braka po osnovu krivice jeste treći model, koji poznaje francuski Code civile. Razvod jedan bračni partner traži iz razloga koji se može pripisati krivici drugog partnera, a koje predstavljaju teške povrede dužnosti i obaveze koje braka podrazumeva, i koje dalji nastavak života čine nepodnošljivim. To mogu biti: preljuba, alkoholizam, porodično nasilje, osim nekih posebnih slučajeva koji ukazuju na određen nedostatak brige za porodicu.¹⁸ Razlog za razvod po osnovu krivice jednog partnera može biti i osuda na kaznu za teško krivično delo. Razvod može biti dosuđen na osnovu krivice jednog supružnika i na osnovu podeljene krivice. Sud može, ako to zahtevaju stranke, razvesti brak po osnovu krivice jednog partnera bez naovđenja konkretnih razloga koji su doveli do krivice.

4.4. Nemačka

Nemačka je izvršila reformu razvoda braka 1976. godine, kada su odredbe o razvodu braka vraćene u Građanski zakonik.

U Nemačkoj se brak može razvesti: na zahtev jednog bračnog partnera zbog neskrivljenog brakorazvodnog uzroka – neuspeh braka; ili po sporazumu.

Neskrivljeni uzrok za razvod braka naziva se scheitern – neuspeh braka. A neuspeh braka postoji, ako braćna zajednica partnera više ne postoji i ne može se očekivati, da će se u budućnosti nastaviti: supružnici su živeli odvojeno najmanje godinu dana i ne može se očekivati da će ponovo živeti zajedno (član 1565). Nepobitno se pretpostavlja, da postoji neuspeh braka, ako su braćni partneri živeli godinu dana odvojeno i oba zahtevaju razvod braka, ili samo jedan a drugi se saglasi sa tim, ili ako su živeli odvojeno tri godine (član 1566). Član 1567 propisuje, šta se podrazumeva pod odvojenim životom braćnih partnera, a to je: ako između njih ne postoji zajedničko domaćinstvo i ako jedan od partnera odbija ponovno uspostavljanje zajednice, odbijajući zajednički braćni život. Zajedničko domaćinstvo ne mora postojati čak ni u slučaju kada supružnici žive pod istim krovom. I pored ispunjenosti uslova – neuspeh braka, sud može odbiti zahtev za razvod braka, ako je to u interesu maloletnog deteta ili dece rođene u tom braku. Brak se takođe ne može razvesti i kada bi razvod za partnera – tuženog koji se protivi razvodu, izazvao izuzetne teškoće zbog posebnih okolnosti u tolikoj

¹⁸ Jacqueline Rubellin-Devich, How Matters Stand Now in Reation to Family Law Reform, *The International Survey of Family Law*, A. Bainham (ed.) 2000, str. 154-158;

meri da se opstanak braka čini izuzetno potrebnim, uzimajući u obzir i interese tužioca (član 1568).

Bračni partneri koji traže sporazumni razvod braka, moraju sudu dostaviti detaljan sporazum o svim pitanjima koji nastaju kao posledica razvoda, a to su pitanje dece i imovinski odnosi. Dok se ova pitanja ne reše, brak se ne može razvesti.

Postupak miranja i posredovanja, postoji, ali kao neobavezna faza u postupku razvoda braka.

4.5. Švajcarska

Švajcarski građanski zakonik iz 1907. Godine, poznati kao "*Swiss civil code of 10 December 1907*", je među prvim evropskim civilnim zakonima, koji je poznavao instituciju razvoda braka. Značajne reforme u regulisanju materije razvoda braka izvršene su 1998. godine.

Izvršenom reformom liberalizovani su uslovi za razvod braka, odnosno napušten je koncept krivice, kao uzroka za razvod braka.

Brak razvodi sud, a bračni partneri podnose zahtev za sporazumni razvod braka, ili jedan partner traži razvod zbog činjenice, da je zajednički život postao nepodnošljiv, ili da je bračna zajednica bila prekinuta više od četiri godine.

Sporazumom o razvodu braka, bračni partner moraju u potpunosti rešiti – urediti posledice razvoda braka: pitanje dece (starateljstvo, izdržavanje ...) i imovinsko pravne odnose (podela imovine, izdržavanje ...). Na jednom ročištu bračni partneri podnose sporazum za razvod braka koji sadrži dogovor o svim posledicama razvoda. Posle dva meseca partneri treba pismeno da potvrde svoju odluku i sudija razvodi brak.

Za razvod braka nadležan je sud kantona u kome supružnici imaju prebivalište, a nije potrebno da partnere zastupaju advokati.

4.6. Austirja

Austrija, kao država sa značajnom populacijom rimokatoličke veroispovesti, pripada pravnom kocernu država koje su zadržale krivicu kao jedan od uzroka za razvod braka.

Austrijski Zakon o braku predviđa tri načani na koji se brak može razvesti. Pored već navedenog razvoda braka zbog krivice jednog bračnog partnera, prisutan je i razvod braka zbog objektivnih okolnosti, a brak se može razvesti i po sporazumu bračnih partnera.

Razvod braka po osnovu krivice postoji; u slučaju preljube drugog bračnog partnera, u slučaju fizičkog zlostavljanja, kao i u slučaju nanošenja psihičke boli. Nema pravo na razvod braka zbog krivice drugog bračnog partnera, ako je podnosilac zahteva za razvod

oprostio skrivljeno ponašanje ili je smatrao da takvo njegovo ponašanje nije neposredno uništilo brak.

Razvod braka iz uzroka koji se ne mogu podvesti pod krivicu, prema austrijskom Zakonu o braku su: psihičke smetnje koje imaju za posledicu poremećeno ponašanje; duševno oboljenje; zarazna bolest; prekid zajedničkog života u trajanju od tri godine i ne postoji mogućnost dalje bračne zajednice života.

Brak se može razvesti i po sporazumu bračnih partnera. Da bi se brak razveo po sporazumu nije dovoljna samo volja partnera, već je potrebno, da su odvojeno živeli u periodu od najmanje šest meseci, priznanje da je došlo do poremećenih bračnih odnosa; potrebno je, dalje, da se sporazumom dogovore o svim pitanjima posledica razvoda, staranju i izdržavanju dece, imovinske odnose.

4.7. Danska

U Danskoj se brak može razvesti administrativno i sudski, prema Zakonu o zaključenju i prestanku braka od 25. juna 1996. godine.

Administrativni razvod braka obavlja guverner okruga, koji donosi odluku o razvodu. Na ovaj način se može razvesti brak samo u slučaju; da oba bračna partnera pristaju na razvod i ako se detaljno dogovore o svim posledicama razvoda. Na ovaj način se razvede 90% brakova u Danskoj.¹⁹

Razvod braka je moguć po zahtevu jedne strane iz razloga krivice drugog partnera, ili usled nemogućnosti dalje zajednice, pod uslovima: ako bračni partneri nisu živeli zajedno dve godine; usled preljube; sadističkog ponašanja jednog partnera prema drugom ili detetu; stupanje protivno zakonu u novi brak; odvođenje deteta protivno zakonu iz zemlje i njegovo zadržavanje u inostranstvu. U ovim slučajevima, brak se razvodi pred sudom.

Preljuba, kao uzrok za razvod braka ne postoji, ako su partneri pristali na preljubu ili se odrekli prava na razvod odmah po saznanju za nju. Rok za podnošenje tužbe iz ovog razloga je: subjektivni – šest meseci i objektivni – dve godine o izvršene preljube.

Rok za podnošenje zahteva za razvod braka zbog sadističkog ponašanja je: subjektivni – godinu dana od saznanja i objektivni – tri godine od skrivljenog ponašanja.

Zbog odvođenja deteta u inostranstvo, rok za podnošenje zahteva traje svo vreme dok je dete u inostranstvu, a po povratku deteta – godinu dana.

¹⁹ Ring G. Olsen, Ring L., Eherecht in Dänmark u knjizi Süß R. Ring, op. citat, str.395;

Obzirom, da se 90% razvedenih brakova razvodi po sporazumu u administrativnom postupku, jasno je da se samo, neznatnih, 10% brakova se razvodi iz razloga krivice.

4.8. Belgija

Razvod braka u Belgiji regulisan je njihovim Građanskim zakonikom, a postupak razvoda Sudskim zakonikom. Postoje dva modela po kojima se brak može razvesti. Prvi način je po zahtevu jednog bračnog partnera, a takođe se može razvesti sporazumom bračnih partnera.²⁰

Na osnovu zahteva jedne strane, brak sud razvodi ako utvrdi, da postoji neslaganje naravi partnera koje se ne može popraviti, odnosno više ne mogu nastaviti zajednički život. Brak se razvodi i posle odvojenog života u trajanju od najmanje šest meseci.

U sporazumnom razvodu braka, moraju se utvrditi posledice razvoda braka po maloletnu decu. Potrabna je pismeno izjašnjenje javnog tužioca (ministère public) o sadržini sporazuma. Sudija može tražiti izmenu sporazuma u delu koji se odnosi na posledice razvoda po maloletnu decu. Ako je mišljenja, da sporazum nije u interesu maloletnog deteta, sudija može saslušati dete, može pozvati roditelje da izmene sporazum u tom delu ili, čak, i da odustanu od sporazuma. Sporazum o vršenju roditeljske dužnosti posle razvoda, može biti izmenjen sudskom odlukom.

4.9. Rusija

Porodičnim zakonom Ruske Federacije,²¹ drugim delom, reguliše materijau braka (sklapanje braka, razvod braka, poništaj braka). Odredbama o razvodu braka reguliše: razloge za razvod braka, postupak razvoda braka u građanskom matičnom birou i pred sudom, pitanja vezana za posledice razvoda braka.

Specifičnost razvoda braka u Ruskoj Federaciji, jeste u tome što postoje dva organa, dva postupka za razvod braka. Jedan je administrativan postupak pred državnim organom za registraciju građanskih stanja, a drugi postupak je sudski i sprovodi ga sud.

Administrativni razvod braka moguće je u sledeće dve situacije:

- saglasnost bračnih partnera za razvod braka, i da nemaju zajedničku decu;
- zahtev za razvod braka podnosi jedan bračni partner, a razvod traži od drugog bračnog partnera koji je u sudskom postupku

²⁰ http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi;

²¹ Porodični zakon Ruske Federacije, usvojen od strane Državne Dume 8.12.1995., a objavljen 29.12.1995., usvojen od

proglašen odsutnim, ili je poslovno nesposoban, ili je osuđen na kaznu zatvora u trajanju dužoj od tri godine, a sve to nezavisno od toga da li imaju zajedničku maloletnu decu.

Pred sudom se razvodi brak po zahtevu jednog bračnog partnera i po sporazumu, ako imaju maloletnu decu. Brak se razvodi pred sudom i u onom slučaju, kada se jedan partner protivi razvodu, a dalje trajanje bračne zajednice je nemoguće usled neslaganja naravi. U ovom poslednjem slučaju, sprovodi se postupak mirenja bračnih partnera, koji traje tri meseca.

Sporazumni razvod braka sprovodi sud, ali ne utvrđuje motive zbog kojih se brak razvodi. Ako bračni partneri imaju zajedničku maloletnu decu, sporazum mora da sadrži elemente o čuvanju, vaspitanju i izdržavanju dece. Sa sporazumom o maloletnoj deci potrebna je saglasnost suda. Nije neophodno, da sporazum sadrži imovinke odnose bračnih partnera, a u slučaju da imovinski odnosi utiču i na interese trećih lica, imovinski odnosi se mogu rešiti i u naknadnom postupku.

4.10. Grčka

Građanskim zakonikom iz 1983. godine Grčka je revidirala razvod braka, jer je uveden razvod braka koji se ne zasniva na krivici, kao i razvod braka po sporazumu.

Grčki pravni poredak, sada, poznaje; razvod braka zbog teške i trajne poremećenosti bračnih odnosa usled kojih je zajednički život nemoguć; i razvod braka po sporazumu.

Zahtev za razvod braka zbog teške i trajne poremećenosti bračnih odnosa podnosi jedan bračni partner, i nije neophodna krivica drugog bračnog partnera. Ovaj brakorazvodni uzrok uvek je pristutan u slučaju kada su bračni partneri živeli odvojeno duže od četiri godine, i u slučaju nestalnosti bračnog partnera protiv koga je podnet zahtev za razvod braka.²² Nestalnost bračnog partnera, kao uslov za razvod braka, dokazuje se sudskom presudom o nestalnosti, s tim što se mora podneti posebna tužbe za razvod braka. Trajna poremećenost bračnih odnosa, a koja se može tumačiti kao krivica, postoji uvek u slučaju: bigamije, preljube ili napada na telesni integritet bračnog partnera koji zahteva razvod.

Brak se može razvesti po sporazumu bračnih partnera, pod uslovom; da je trajao najmanje godinu dana pre podnošenja zahteva, da saglasnost za razvod mora biti obostrana i data posle perioda razmišljanja data na dva ročišta u razmacima od minimum šest meseci. Ako bračni partneri imaju zajedničku maloletnu decu, sporazum mora da sadrži i odredbe o starateljstvu, ličnim kontaktima i

²² <http://www2.law.uu.nl/priv/cefl/Reports/pdf/GreeceApp02.pdf>

izdržavanju deca, a sa predlogom se mora saglasiti i sud. Ako sud oceni da sporazum nije u skladu sa interesima maloletne dece, može od bračnih partnera zatražiti novi sporazum.

4.11. Rumunija

Liberalizacija razvoda braka u Rumunije nastala je 1993. godine, tako da se sada brak može razvesti, po zahtevu jednog partnera, samo iz jednog razloga – trajnog sloma braka. Brak se, takođe, može razvesti i na osnovu sporazuma bračnih partnera.

Trajni slom braka, kao uzrok zbog koga jedan bračni partner može zahtevati razvod braka, postoji onda, kada su bračni odnosi toliko poremećeni da dalju bračnu zajednicu čine nemogućom. Potrebno je, da je poremećenost bračnih odnosa trajala duže. U praksi trajni slom braka postoji; kada je jedan bračni partner bez opravdanog razloga napustio drugog, neopravdano odbijanje zajedničkog života, preljuba, nasilničko ponašanje. U slučaju, da je bračni partner koji traži razvod svojom radnjom izazvao krizu u braku, sud može odbiti tužbu za razvod braka po principu *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* (niko ne sme da se koristi spopstvenom greškom).²³

Sporazumno se brak može razvesti, pod uslovom da su bračni partneri u braku proveli duže od jedne godine i da nemaju zajedničku maloletnu decu. Sporazumni razvod braka potpisuju oba bračna partnera, a period čekanja iznosi dva meseca, posle čega sud poziva partnere, da se izjasne da li ostaju pri predlogu. Ako izjave da ostaju, brak se razvodi. U sporazumu se ne navode razlozi za razvod braka.

5. Zaključak

Prikazom rešenja razvoda braka u nekoliko evropskih država može se zaključiti, da je u većini država devedesetih godina prošlog veka izvršena reforma porodičnog zakonodavstva. Pravci u kojima su izvršene reforme liberalizovale su uslove i postupak razvoda braka.

Krivica, kao uslov za razvod braka, i dalje je prisutan u određenom broju evropskih zemalja, ali u tim zemljama prisutan je mešoviti sistem razvoda braka. Pored krivice, brak se, može razvesti i zbog neslaganja naravi, poremećenih bračnih odnosa. Sa druge strane, veći broj evropskih država je napustio koncept krivice kao uslov za razvod braka, i njihova zakonodavstva su predvidela da se brak može razvesti zbog poremećenih bračnih odnosa.

²³ Presuda Vrhovnog suda br. 634/1978., iz Oancea, D.C. Scheidung und nahehelicher Unterhalt in Rumänien, iz S. Hofer, D. Henrich, D. Schwab,

Većina evropski država razlikuje dva načina na koji se brak može razvesti, a to je po zahtevu – tužbi jednog bračnog partnera ili na osnovu sporazuma bračnih partnera.

Razvod braka po zahtevu jednog bračnog partnera podnosi se pred nadležnim sudom. U državama koje poznaju krivicu, mora se dokazati postojanje krivice drugog bračnog partnera, a to je obično preljuba, grubo ponašanje i slično, a prisutan je i razlog napuštanje bračne zajednice u određenom vremenskom periodu. U državama, koje kao uslov za razvod braka, poznaju poremećene bračne odnose dokazuje se ova činjenica, odnosno u čemu se sastoje poremećeni bračni odnosi, kao i činjenica da su poremećeni odnosi tako duboki i ne daju mogućnost da se bračna zajednica nastavi u budućnosti. Odvojeni bračni život određeni vremenski period, takođe, je razlog zbog koga sud može usvojiti tužbu za razvod braka usled poremećenih bračnih odnosa.

Sporazumni razvod braka, je dosta izražen način prestanka braka. Osim saglasnosti volja bračnih partnera, da se brak razvede, kako smo videli, zakoni nekih država predviđaju da sporazum sadrži i obavezan dogovor o posledicama braka: dogovor o staranju i izdržavanju dece, kao i dogovor o imivinskim odnosima bračnih partnera. Sporazumni razvod braka može biti ograničen, odnosno ne može se dozvoliti zbog kratkog trajanja bračka ili zbog postojanja maloletne dece.

Pored brzog načina za prestanak braka, sporazumni razvod braka je rasprostranjen i iz razloga njegove ekonomičnosti. Sporazumni razvod braka je jeftiniji od skupih sudskih postupaka.

Razvod braka možemo razlikovati i prema organu pred kojim se sprovodi. Odnosno pored sudskog razvoda braka, prisutan je i administrativni razvod braka. Tako Rusija i Danska poznaju administrativnu registraciju razvoda braka, a koja podrazumeva sporazum bračnih partnera. Embrione administrativnog razvoda braka nalazimo i u engleskom pravu.

Milan Počuča, PhD,
Faculty of Business Academy, Novi Sad

DISSOLUTION OF MARRIAGE IN COMPARATIVE LAW

The paper presents solution for the institution of the dissolution of marriage in several European countries. One can conclude that in most countries during the 1990s there was a reform of family law. One of the directions of reform is liberalization of marriage dissolution proceedings. Blame, as a condition for dissolution of marriage, is still present in a number of European countries, but in these countries there is a mixed system of dissolution of marriage. Besides blame, marriage can be dissolved due to incompatibility, disrupted marital relations. Most European countries distinguish two ways of dissolving a marriage, and that is upon a petition- action of one spouse or divorce based on mutual consent of the spouses. Besides the fast dissolution of marriage, divorce by mutual consent is also common because of its economic advantages. Divorce by mutual consent is cheaper than expensive court proceedings. Dissolution of marriage can be distinguished to the body before which it is conducted. This means that besides court dissolution of marriage, there is also an administrative registration of dissolution of marriage which entails a mutual agreement of the spouses. There are beginnings of dissolution of marriage in English law as well.

Key words: *divorce, marriage, blame, consent*